

Litterære Randbemærkninger til Sorø Amts Historie

Af August F. Schmidt, Brabrand

1. Folkevisen om Dronning Dagmars Død.

Som bekendt er begge Valdemar Sejrs Dronninger, *Dagmar* og *Bengerd*, begravede i *Ringsted* Kirke. Den os ukendte Digter af Folkevisen om Dronning Dagmars Død har været vidende herom, hvad man straks kan se af Indledningsverset til Visen og dens Omkvæd:

»Dronning Dagmar ligger udi Ribe syg,
til Ringsted lader hun sig vente;
alle de Fruer i Danmark er,
dennem lader hun til sig hente.
I Ringsted, der hviler Dronning Dagmar.«

Faa af vore Folkeviser har i samme Grad som Visen om Dronning Dagmars Død formaaet at fængsle alle Tider og tiltale enhver Tilhører ved sin umiddelbare Skønhed, sin gribende Sorg og sin rørende Enfoldighed i Skildringen.

Dronning Dagmar hed egentlig *Dragomir* og var Datter af Kong Ottokar af Bøhmen. Hun var oplært i Fromhed og gode Sæder, hendes Moder stiftede et Cistercienserkloster, og en af Søstrene blev Abbedisse i samme Kloster og ansaas efter sin Død for en Helgeninde. Samme Søster afskyede Modepynt, og der fortælles, at hun formanede de Fruer, der besøgte hende, til ikke at bruge alt for stærkt snørede Ærmer eller flette Silkebaand i Haaret, ja allerede som lille

August F. Schmidt

Pige havde hun givet Løfte til Gud om ikke at snøre sine Ærmer paa Festdage inden Messen.

Dronning Dagmar døde ung, i 1212, og havde med Valdemar Sejr Sønnen Valdemar den Unge, der var født 1209. Han omkom 1231 paa Refsnæs ved et Vaadeskud. Samtidig med (eller muligvis før) sit Giftermaal med Dagmar stod Valdemar Sejr i Forhold til Esbern Snares Enke, Helene Guttormsdatter, der fødte ham Sønnen Knud. To Aar efter Dagmars Død ægtede Kong Valdemar *Bengerd* (egl. Berengaria), Datter af Kong Sancho af Portugal. Bengerd fødte ham tre Sønner, der alle blev Konger, samt en Datter Sofie, og døde 1221 i Barselseng tilligemed Barnet. Som bekendt omtales Bengerd i Folkeviserne som storsindet og haard (»hun var saa bedsk en Blomme«), men ogsaa som meget smuk, hvilket passer med Virkeligheden, hvad Anatomen *Fr. C. C. Hansen* har paavist i sin Skildring af Dronning Bengerds Skelet¹⁾. De historiske Kilder giver os imidlertid ingen Oplysninger om, hvorfor Dagmar og Bengerd i Folkeviserne fremstilles som modsatte Karakterer. Muligvis har dette Forhold i nogen Grad sin Rod i Virkeligheden.

Af Folkevisekredsen om Valdemar Sejrs Dronninger er den om Dronning Dagmars Død mest veludformet. Der er en Mængde malende Optrin: Raadløsheden under Dronningens Sygdom, Kongens hastige Ridt til hendes Døds seng og hendes Opvaagnen paa Dødslejet. Visen maa være digtet saa sent som omkring 1245, maaske i 1246, da Knud sammen med Abel og Kristoffer rejste sig mod Erik Plovpenning, blev greben og lagt i Lænker paa Stegeborg, men udfriet af Lybekkerne 1247 eller 1248. Hermed forklares ogsaa den Mærkelighed, at Dagmars rigtige Søn Valdemar den Unge ikke nævnes i Visen; thi han var jo død allerede i 1341.

¹⁾ Festskrift, udgivet af Københavns Universitet (1921), 83—86.

Litterære Randbemærkninger til Sorø Amts Historie

Visen er overleveret i to Former, mellem hvilke der er flere ret vigtige Uoverensstemmelser. I den ene ligger Dagmar syg i *Ringsted*, i den anden i Ribe. Visens anden Linje: »til Ringsted lader hun sig vente«, betyder, at Dronning Dagmar var i Begreb med at rejse til Ringsted, da hun blev syg. Længere henne i Visen (i den ene Form af den) staar, at Dronningen giver Ordre til at sende Bud efter Kongen:

»I sender Bud til Gullands Borg,
I finder hannem ikke før«.

Gullandsborg er en Borg paa Øen Gotland i Østersøen. Kongen maatte altsaa hentes i den fjerneste Afkrog af Riget. Gullandsborg er næppe det rigtigt overleverede Stednavn, da Gulland (Gotland) først erhvervedes under Valdemar Atterdag. Almindeligvis antager man jo, at Valdemar Sejr foretog sit ilsomme Ridt fra Skanderborg Slot til Riberhus — med Rute over Randbøl Hede. Dette kan dog næppe passe, de ældste Viseopskrifter er da ogsaa særdeles uenige om Ruten for Kongens Ridt. Hvad der har staaet i Visens Urform er umuligt at afgøre. Dog synes Ribe som Dronningens Dødssted at støttes af en færøsk Opskrift. — Det er derimod meget tvivlsomt, om Kongen opholdt sig paa Skanderborg. Hans Rejserute derfra til Ribe er efter forskelligt at dømme fremkommet ved, at *Anders Sørensen Vedel* i sin Opskrift sammenstiller det lydligt beslægtede Skanderborg=Gredsted(bro) og Randbøl(hede)=Riber(bro). Et Stednavn med »bro som Efterled synes virkelig at have nogen Traditions hjemmel, men hvor dette Bro-Navn findes, kan ikke afgøres. I en Viseopskrift oplyses i malende Vendinger om Kongens hastige Ridetur, at han med sine 100 Svende ikke holdt Hvil før i *Roskilde*, og det hedder videre: »De ledte ud af Roskilde By, de vare vel 100 Svende, og der han [Kongen] kom til Ringsted, der var han Mand alene«.

August F. Schmidt

Alt tyder paa, at Ribe *ingen* Forbindelse har med Dronning Dagmars Død at bestille. Derimod støttes *Ringsted* af Traditionen saavel som af den Kendsgerning, at den folkekære Dronning dér har sit Hvilested. Endvidere synes det, som om Kong Valdemar opholdt sig *Øst* paa i Riget. Dronningen har uden Tvivl opholdt sig paa en sjællandsk Borg, og paa en Rejse — eller ved Begyndelsen af en Rejse — til Ringsted blev hun syg og fik sin Helsot.

Det gamle, berømte og folkeyndede Billede af Kongeridtet fra Skanderborg til Ribe maa udgaa af den virkelige Historie. Det er gennem Anders Sørensen Vedel og *B. S. Ingemann* blevet kendt og elsket af det danske Folk; men Nutidens Forskning¹⁾ har pillet det ned. Det er *Midtsjælland*, der er den virkelige Skueplads for den sørgelige Begivenhed i Aaret 1212, da Dronning Dagmar døde. Dette er alle ikke klare over endnu, hvorfor de ovenstaaende kortfattede Oplysninger er meddelt, da de maa anses at være af Interesse for Befolkningen i Sorø Amt.

2. Folkeskribenten Poul Handrup.

Blandt det ældste Kuld af Folkeskolelærere var der enkelte, der forsøgte sig som Skribenter. Hos adskillige af dem var Viljen til at være skønlitterære Forfattere stærkere end Evnen. Dette erfarer man bl. a. ved at gøre sig bekendt med den Produktion, *Poul Handrup* har efterladt sig. Denne Mand var fra Ørum i Sydthy, hvor han fødtes 4. Januar 1768. Faderen var Husmand. Poul Handrup gik tre Aar paa Det kgl. blaagaard^sjonstrupske Seminarium. Herfra afgik

¹⁾ Arkivar *H. Grüner-Nielsen*, vor ypperste Kender af Folkevisen i Ord og Toner, har i »Danmarks gamle Folkeviser« X, Tekstillæg, 3. Hefte (1943), S. 285—92 (Nr. 135), meddelt alle tænkelige Oplysninger om Folkevisen om Dronning Dagmars Død, suppleret med almindelige historiske Detailler.

Litterære Randbemærkninger til Sorø Amts Historie

han 1794 med Karakteren »Duelig« til Lærereksamen. Alle- rede den 16. Maj 1794 blev han Lærer i *Lille Næstved* og var samtidig hermed Organist paa *Herlufsholm*. Han blev gift med Kirstine Henriksdatter, der var født 1770. Hun døde 12. November 1851. Selv var Handrup død 17. December 1839¹⁾.

I sit Embede i Lille Næstved fik den skrivelystne Lærer Tid til at skrive ikke saa faa Værker, som han bekostede i Trykken; thi at enkelte bærer andet Forlagsfirma end Forfatteren betyder vist intet i pekuniær Henseende. Det er ikke vanskeligt at faa Blik for, hvilke Felter han spænder over. Lettest faas dette ved at iagttage Stilen; Lystspillet »Landpoeten« (1829) ekscellerer i den platte Stil, »Blomsterpigen« (1827) i den unaturlige Stil, »Den røde Pung« (1826) i den forskruede, og i dem alle er der saa at sige Digte for og bag, Tilegnelser og, vist helt overflødige, Taksigelser til Læseren. Handrups sidste Bog: »Kysset, Knappenaalen og Hævnerinden eller den qvindelige Bandit« (1832) giver et godt almindeligt Indtryk af hans Skrivemaade, der iøvrigt var lige saa god som saa mange andre af Samtidens Folkeskribenter²⁾.

Af hans Bøger skal her nævnes endnu nogle Stykker: »Moerskabslæsning for Børn« (1800). »Forsøg til originale smaa Fortællinger og Fabler for den tilvoxende Ungdom« (1801). »Den gode Hensigt« (1802). »Skurken. En Roman om det smukke Køn« (1803). »Romanstræger og Malerie paa Menneskeelendighed« I-II (1803—04). »Romantiske Forsøg, indeholdende Gienfindelsen eller Skurkens Dødsstund«. Original Roman (1807). »Perlen«, en underfuld Roman i mange Kapitler (1817). Endvidere har Poul Handrup faaet

¹⁾ Anders Petersen: Den jonstrupske Stat (1891), 114 f.

²⁾ Handrups skønlitterære Arbejder virker i deres Naivitet undertiden ret parodiske og leder Tankerne hen paa *Mads Baustrups* Bog: »Mull og Grøde« (1932), der imidlertid er en villet Parodi og et saare vittigt og morsomt Arbejde.

August F. Schmidt

Smaadigte offentliggjort i »Aftenposten«, Høst's »Ei blot til Lyst«, 3. Bind. »Iris og Hebe« 1804, 1807. »Moralske Sange for Ungdommen« udgav han 1801. — Hertil kommer saa Arbejder, hvor hans Virksomhed som Lærer er kommet ham til Gavn, saaledes i hans »Nyeste ABC Bog, en Hjelpebog for Mødre, som selv ville lære deres Børn at læse« (1805)¹⁾. Handrups »Brevbog for Børn« (1805) blev senere oversat til Svensk (Jönköping 1819) og blev recenseret i Svensk Lit. Tidn. 1819, Nr. 37). I »Forsøg til Vejledning for Skolelærere« er det hans Agt at række sine (vordende) Kolleger en hjælpende Haand. »Den lille Ordbog«, en Samling af enstydende (synonyme) Ord, for danske Skoler (1807), viser, at Handrup ogsaa har haft Interesse for sit Modersmaal. Man tør tro, at han ved sin litterære Virksomhed har været til Gavn, idet navnlig hans pædagogiske Arbejder kan have virket som en Hjælp for Lærere og Lærerinder, der i Frederik den Sjettes Tid ikke havde saa særlig mange pædagogiske Hjælpebidler at søge til, som det senere blev Tilfældet. Den sidstnævnte Gruppe af hans Skrifter fik i hvert Fald en gunstig Modtagelse. Handrup hørte til det første Kuld af seminariueddannede Lærere, og da han ikke er uinteressant som Type paa en litterært interesseret og skrivende Landsbylærer før »Skolelærerforfatternes« Tid, har man ment, det kunde være betimeligt at henlede Opmærksomheden paa ham en kort Stund.

3. *Christian Hviid Bredahl.*

1824 købte Digteren Chr. Hviid Bredahl (1784—1860) Gaarden *Damsgaard*, der var Arvefæste under Sorø Aka-

¹⁾ Th. H. Erslev: Forfatter-Lexicon I (1843), 564. Smsts. Supplementbind I (1858), 663. Lærde Efterretninger 1801, Nr. 19, 25. 1804, Nr. 51. Oskar Thyregod i »Lærerne og Samfundet« I (1913), 166, 528.

Litterære Randbemærkninger til Sorø Amts Historie

demi. Her forblev han til sin Død. Hans Grav findes paa Pedersborg Kirkegaard. *Oskar Thyregod* har i det for Bredahlstudiet grundlæggende Værk: »Christian Bredahl« (1918) givet vistnok alle ønskelige Oplysninger om den gamle Digters Levnedsløb¹⁾, men om hans Værker kan der naturligvis stadig findes nye Ting frem, og ethvert Tilskud til Bredahlforskningen bør modtages med Tak. Det er derfor med Glæde, man henleder Opmærksomheden paa *Alf Henriques'* Disputats: »Shakespeare og Danmark indtil 1840« (1941), hvori der Side 241—51 gives Besked om Bredahls Forhold til *Shakespeare*, et Emne, Thyregod behandler i sin Bredahlbiografi Side 253—57. Som det var at vente, er der mest Kundskab at hente om dette Spørgsmaal i *Henriques'* Bog, hvori det paavises, at Bredahl har laant mere hos *Shakespeare* end nogen anden dansk Digter, hvilket ikke er til at undres over, naar man kender noget til Bredahls Digtning, navnlig hans Dramaer eller Skuespil. Da hans Paavirkning fra den store Britte nu er klarlagt, er det ikke nødvendigt at gaa nærmere ind herpaa, idet det blot her er Hensigten at gøre *Dr. Henriques'* Værk kendt for Sorøegnens Befolkning, hvor der uden Tvivl stadig er nogle, der føler sig fængslet af den særegent begavede Digter paa Damsgaard ved Sorø Sø. Det var om ham, *Henrik Ibsen* sagde de ejendommeligt stærkt virkende Ord: »Der gik jo en Gang etsteds paa Sjælland en gammel Mand i Bondekofte bag sin Plov, som havde set sig meget vred paa Menneskene og Verden; ham kan jeg godt lide«. Det er let at forstaa, at den norske Digter, vel en af de største Skuespildigtere siden Shakespeares Dage, har følt Sympati for *Chr. Hviid Bredahl*, der ligesom *Ibsen* byggede sin digteriske Verden op af ensomme Grublerier.

¹⁾ Thyregods Bog er Forudsætningen for Lektor *H. Holten-Bechtolsheims* Foredrag om Bredahl, trykt i *Historisk Aarvog for Sorø Amt XV* (1927), 97—107.

August F. Schmidt

4. *Fra Englerup.*

I *Sigersted Sogn* (Ringsted Herred) findes den gamle Gaard *Englerup* med *Englerup Mølle* til¹⁾. Til disse to Steder er knyttet tvende Digteres Navne: *Viggo Stuckenbergs* (1863—1905) og *Jeppe Aakjærs* (1866—1930). Om Stuckenberg's Forbindelse med Englerup ved man nu god Besked, idet Adjunkt paa Herlufsholm, *Jørgen Andersen*, i sit store og prægtige To-Bindsværk om *Viggo Stuckenberg*, der udkom 1944, har bragt en hel Del Oplysninger om denne Gaard, der i en lang Aarrække ejedes af Proprietær *Marcus Høeg Staun*, som i 1845 blev gift med *Olavia Fog*. Han døde i 1894 og hans Hustru nogle Maaneder senere. Stauns Børn havde Gaarden indtil 1914. De solgte den da til Møller *Vilhelm Hansen* fra Sigersted. Staun og Hustru var Onkel og Tante til *Viggo Stuckenberg* og hans Søskende. De tilbragte her gennem mange Aar nogle herlige Ferier. Det vrimlede med jævnaldrende Fætre og Kusiner. En af Kusinerne, *Olavia Staun* (kaldet *Lalla*), blev *Viggo Stuckenberg's* Udkaarne, men de blev dog ikke gift med hinanden. Det ældste Brev, *Jørgen Andersen* har kunnet finde fra *Viggo Stuckenberg's* Haand, er dateret: Englerup, 29. Juli 1874. *Stuckenberg* forraadte hele sit Forhold til *Olavia Staun* i Fortællingen: »Oktoberaften«, den stod i »Børstidende« for 30. Juli 1891. Denne selvbiografiske Fortælling, som *Jørgen Andersen* heldigvis aftrykker i sit Værk²⁾, er af overordentlig Interesse for Kendskabet til *Stuckenberg's* Ungdom, men paa de i Sagen implicerede virkede den naturligvis lidt pinlig. *Olavia Staun* giftede sig aldrig. I Efteraarsferien 1897 var *Stuckenberg* sidste Gang paa Englerup. Han glemte naturligvis aldrig sin Ungdoms første Kærlighed, og han har vel

¹⁾ Se *J. J. Hansen: Større danske Landbrug II* (1930), 280—82. *Lauritz Hansen: »Af Englerup Møllens Historie«* (Ringsted Folketidende, Julen 1945). *Jørgen Andersen: Viggo Stuckenberg I* (1944), 53—56.

²⁾ *Viggo Stuckenberg I*, 87—95.

Litterære Randbemærkninger til Sorø Amts Historie

ogsaa tænkt paa hende, naar han digtede nogle af de skønneste Vers paa vort Sprog om Lykken mellem to Mennesker.

*

Jeppe Aakjærs Forbindelse med Englerup og Egnen dér véd man ikke ret meget om, da han ingen Oplysninger har meddelt desangaaende i sine Erindringer, og om man nogen-
sinde rigtig faar Besked herom, er maaske tvivlsomt.

Det har fra Begyndelsen af sikkert været gennem Vennen *Niels Bransager*, Aakjær kom ad Ringstedkanten til. *Niels Bransager* var Gaardejersøn fra *Torpet* ved Ringsted (født 22. November 1873). Bekendtskabet med ham førte til, at Aakjær blev kendt med Frk. *Kirstine Bransager*, senere Tandlæge Fru *Kirstine Timmermann*, Sorø. Til denne Ungdomsveninde skrev *Jeppe Aakjær* 18. Oktober 1914 det yndige Digt: »Ved Susaaen«¹⁾, der antagelig maa have vakt mange rare Minder til Live i den da lidt aldrende Dames Sind.

Og saa var der en Frk. *Helga Lund* fra *Haraldsted*, som Aakjær muligvis har haft et godt Øje til. Engang han var paa Besøg hos hende, gik han og ventede paa Frk. *Lund* i *Slaglille Skov*. Da skrev han det frejdige og opmuntrende Digt: »Gaa i Skoven«. Det var den 14. Maj 1899, han i Ventetiden under Træernes Kroner blev inspireret til dette Digt. Der er flere Digte endnu af Aakjær, der synes at pege ad Midtsjælland til, men helt afgøre hvilke tør jeg ikke. Se navnlig det skønne Afsnit: »Evadøtre« i Aakjærs første Digtsamling: »Derude fra Kjærene« (1899), 13—40, hvori der paa forskellig Maade ydes Kvinden Hyldest af en fyrig ung Digter. Flere af »Evadøtre«-Digtene har Aakjær ikke taget med i sine »Samlede Digte« I (1920), hvorfor de heller ikke er kommet med i *Mindeudgaven* 1931.

¹⁾ *Jeppe Aakjær*: Samlede Digte, *Mindeudgave* II (1931), 212—13.

August F. Schmidt

Til Jeppe Aakjærs Venner op gennem Aarene hørte nu afdøde Møllejer *Vilhelm Hansen*, Englerup. Til Vilh. Hansen og Hustrus Sølvbryllup i Maj 1925 sendte Aakjær følgende skønne Hilsen:

»Majsolen i Dag skal skinne
i Englerup Mølle vand
og hilse den blideste Kvinde,
den djærveste Møllermand«¹⁾.

Hos Vilh. Hansen paa Englerup lærte Aakjærs yngste Søn, *Esbén Aakjær*, Landbrug, inden han i 1938 drog ud paa en Verdensomrejse, der skulde føre ham ind i aktiv Krigsdeltagelse mod Nazismen. Han kæmpede i den norske Flyverhær og vendte hjem i Sommeren 1945.

¹⁾ Jeppe Aakjær: Digte og Noveller. Spredte Fund i Jenles Bibliotek (1932). Udgivet af August F. Schmidt. Side 24, 77.